

ХЕРСОНСЬКА ДЕРЖАВНА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ СУДНОВОДІННЯ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Херсонської державної

морської академії

Олена ДЯГИЛЕВА

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

З освітнього компонента

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА НАУКОВЦЯ

Ступінь вищої освіти

Доктор філософії

Галузь знань

І Транспорт та послуги

Спеціальність

І5 Морський та внутрішній водний транспорт

Освітньо-наукова програма

Транспортні технології: експлуатація, ремонт та управління рухом засобів водного транспорту

Курс навчання

І курс

Форма навчання

очна/заочна

Херсон 2025 р.

Робочу навчальну програму із освітнього компонента «Професійна етика науковця» розроблено відповідно до навчального плану та освітньо-наукової програми підготовки «Доктор філософії», галузь знань J «Транспорт та послуги», спеціальність J5 «Морський та внутрішній водний транспорт», освітньо-наукова програма «Транспортні технології: експлуатація, ремонт та управління рухом засобів водного транспорту», д.пед.н., професором, професором кафедри соціально-гуманітарної підготовки Ляшкевич А.І. – 18 с., мова навчання – українська.

Програму розглянуто та ухвалено на засіданні кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки
26 серпня 2025р. протокол № 1

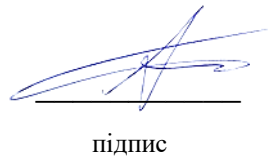
Завідувач кафедри

підпис

Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА
Власне ім'я ПРИЗВИЩЕ

Гарант освітньо-наукової
програми

підпис

Андрій БУКЕТОВ
Власне ім'я ПРИЗВИЩЕ

Завідувач відділу аспірантури
та докторантури

підпис

Едуард АППАЗОВ
Власне ім'я ПРИЗВИЩЕ

Завідувач навчально-методичного
відділу

підпис

Валентина ЧЕРНЕНКО

Власне ім'я ПРИЗВИЩЕ

Рада із забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти ХДМА
Протокол від 18 вересня 2025 року № 1

Позначення та скорочення:

ЄКТС – Європейська кредитно-трансферна система;

Л – лекція;

ПЗ – практичне заняття;

СР – самостійна робота;

ОНП - освітньо-наукова програма.

1. Місце освітнього компонента в структурі освітньо-наукової програми

Освітній компонент «Професійна етика науковця» за навчальним планом та освітньо-науковою програмою входить до циклу загальної підготовки.

Навчальний курс передбачає:

- лекції, під час яких викладаються ключові моменти та основні положення;
- практичні заняття для отримання необхідних вмінь і навичок використання аналітичного інструментарію та перевірки правильності розв'язання ситуаційних задач;
- самостійну роботу, що включає вивчення курсу по навчальним посібникам, нормативній та законодавчій базі, додатковим джерелам, підготовку відповідей на тестові і контрольні запитання.

Робочу програму «Професійна етика науковця» розроблено відповідно до навчального плану та освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 275 Транспортні технології.

Освітній компонент «Професійна етика науковця» за навчальним планом та освітньо-науковою програмою входить до циклу загальної підготовки, тісно пов'язаний з такими освітніми компонентами як «Філософія науки та інновацій», «Науковий стиль української мови», а також спрямована на свідомому розумінні будувати свою фахову діяльність за принципами наукової об'єктивності та моральності.

Вивчення освітнього компонента «Професійна етика науковця» спрямовано на формування таких компетентностей:

Таблиця 1.1 Загальні та професійні компетентності відповідно до ОНП

№ з/п	Компетентність
ЗК1	Здатність планувати та управляти часом при досягненні конкретних цілей наукової діяльності. Уміння ефективно розпоряджатися ресурсом часу з метою реалізації дослідницьких та проєктних наукових цілей щодо функціонування транспортних систем і технологій.
ЗК2	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. Уміння в умовах перенасиченого інформаційного простору обирати цільову інформацію для виконання дослідницьких завдань у сфері транспортних технологій.
ЗК3	Здатність генерувати нові ідеї (креативність). Уміння формувати дослідницькі навички та генерувати нові наукові ідеї в галузі транспорту та вибирати необхідні способи при їх реалізації.
ЗК4	Здатність працювати в команді. Уміння працювати з колегами у галузі транспорту щодо наукових досягнень, які мають різні життєві цінності.
ЗК6	Володіння державною та, як найменш, однією з іноземних мов на рівні професійного і побутового спілкування. Уміння спілкуватися письмово та усно з представниками науки і бізнесу на побутовому та професійному рівні.
ЗК7	Здатність працювати в міжнародному контексті. Уміння спілкуватися у зрозумілий культурно-діловий спосіб з представниками інших країн з питань функціонування транспортних систем та технологій.
ЗК8	Здатність працювати автономно. Уміння самостійно приймати обґрунтовані рішення стосовно проектування транспортних систем.
ПК5	Здатності комунікації та оцінювання. Володіння необхідними знаннями у сфері транспортних технологій, розуміння процесів та тенденцій розвитку об'єктів дослідження, здатність інтерпретувати результати досліджень та брати участь у дискусіях із досвідченими науковцями стосовно наукового значення та практичного використання отриманих результатів.
ПК6	Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у вищій освіті.

Таблиця 1.2 Програмні результати навчання, якими повинен оволодіти здобувач відповідно до ОНП

№ з/п	Програмний результат навчання
ПРН 01	Уміння підготувати календарний план здійснення наукових досліджень за етапами
ПРН 04	Вміння складати плани оперативного та тактичного управління дослідницькою діяльністю
ПРН 05	Уміння встановити самостійно дослідницькі цілі
ПРН 06	Уміння вибрати технологію пошуку інформації
ПРН 07	Здатність співвідносити інформацію для вирішення конкретних дослідницьких задач
ПРН 08	Розуміти принципи, методи та методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях як у сфері транспортних технологій, так і у викладацькій практиці

ПРН 09	Вміння провадити викладацьку діяльність у закладах вищої освіти, застосовуючи інноваційні форми, засоби та технології при розробці методичного забезпечення освітнього процесу
ПРН 10	Здатність модифікувати набуті знання та навички
ПРН 11	Уміння аргументувати нестандартні рішення в критичних ситуаціях
ПРН 12	Уміння передбачати можливості для успішної реалізації інноваційних ідей
ПРН 13	Вміння відходити від стереотипів, адаптуватися та діяти в новій ситуації
ПРН 14	Здатність поважати думку колег, в тому числі, якщо має іншу точку зору
ПРН 15	Здатність допомагати колегам у формальній та неформальній обстановці
ПРН 16	Вміння досліджувати фактори зовнішнього середовища, що впливають на ефективність роботи дослідника
ПРН 18	Вміння спілкуватися та представляти ефективно дослідницькі ідеї в усній та письмових формах перед фаховою і нефаховою аудиторією
ПРН 19	Уміння впорядковувати думки та ідеї в усній і письмовій формі державною мовою
ПРН 20	Вміння відтворювати іншомовні професійні тексти
ПРН 24	Здатність продемонструвати стиль ділового спілкування при оформленні документів та ділової переписці з іноземними партнерами
ПРН 25	Уміння застосовувати функцію самоорганізації та самомотивації
ПРН 26	Здатність трансформувати теоретичні знання у практичну площину
ПРН 27	Уміння вирішувати задачі інноваційного характеру за допомогою сучасних програмних та технічних засобів

У результаті вивчення освітнього компонента здобувачі повинні:

- модифікувати набуті знання та навички;
- відходити від стереотипів, адаптуватися та діяти в новій ситуації;
- ідентифікувати, імітувати та копіювати навички виконання певних дій;
- поважати думку колег, в тому числі, якщо має іншу точку зору;
- допомагати колегам у формальній та неформальній обстановці;
- спілкуватися та представляти ефективно дослідницькі ідеї в усній та писемних формах перед фаховою і нефаховою аудиторією;
- показувати знання особливостей етикету при проведенні ділових зустрічей з іноземцями;
- демонструвати стиль ділового спілкування при оформленні документів та в діловій переписці з іноземними партнерами;

- урахувувати психологічні та соціокультурні особливості співрозмовника задля створення умов позитивного ділового спілкування;
- творчо користуватися набутими знаннями в професійній діяльності.

Методи навчання: методи організації навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання мотивації навчання, самоконтролю, взаємоконтролю і корекції, самокорекції, взаємокорекції в навчанні, пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, частково-пошуковий та дослідницький методи.

2. Зміст навчальної з освітнього компонента

Опис освітнього компонента «Професійна етика науковця»

Таблиця 2.1 - Опис освітнього компонента

Термін вивчення освітнього компонента		Обсяг освітнього компонента		Розподіл академічних годин за видами занять очної та заочної форм навчання					Контроль знань			
Курс	Семестр	Всього академічних годин	Кредити ECTS	Аудиторні заняття				Самостійна робота	Вид індивідуального завдання	Модульні контрольні роботи	Залік	Іспит
				Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Семінарські заняття					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Загальна кількість академічних годин за очною формою	I	90	3	28	14			48	-	-	+	
Загальна кількість академічних годин за заочною формою	I	90	3	6	6			78	-	-	+	

На завершення вивчення освітнього компонента здобувач повинен **знати:**

- поняттєво-категоріальний апарат з освітнього компонента;
- значення, мету, функції та структуру науки;
- характеристики та особливості методів дослідження професійної етики;

- поняття про професійну етику, її ознаки, функції, мету, завдання;
- головні віхи розвитку професійної етики;
- сутність та комплекс вимог до професійного мовлення науковця;
- поняття наукової творчості, її ознаки, умови ефективності творчої діяльності;
- характерні особливості професійної етики науковця;

вміти:

- здійснювати аналіз висловлювань науковців;
- розуміти роль науки і статус ученого в суспільстві;
- мати цілісне уявлення про основні поняття та принципи етики вченого, засадничі положення документів світового наукового співтовариства
- дотримуватися етичних норм та стандартів;
- нести відповідальність за порушення етичних норм, прийнятих у науковому співтоваристві;
- готувати і виголошувати своє наукове дослідження у встановленій формі з дотриманням професійної етики.

3. Структура освітнього компонента за очною та заочною формами навчання

I курс

№ з/п	Назва розділів та тем	Обсяг годин							
		Очна форма навчання				Заочна форма навчання			
		Лекція	ЛЗ	ПЗ	СР	Лекція	ЛЗ	ПЗ	СР
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Етика вченого як галузь етичного знання	2			6	2			10
2	Професійне самовизначення молоді як моральна, психолого-педагогічна та соціальна проблема	4		2	4				
3	Права та обов'язки науково-педагогічного, педагогічного і наукового працівника	4		2	6	2			10

4	Наукове обґрунтування понять професія і професіоналізм	2		2	4			2	18
5	Основні принципи педагогічної і наукової етики	2		2	10				
6	Мораль та етика молодого науковця	4		2	6			2	10
7	Етика і культура міжособистісного спілкування	4		2	4				10
8	Спілкування як науково-практична проблема	2			4	2			10
9	Етикет в професійній культурі педагога. Імідж викладача в корпоративній культурі навчального закладу	2			2			2	10
10	Етикет спілкування із зарубіжними діловими партнерами	2		2	2				10
Всього		28		14	48	6		6	78

4. Рейтингова система оцінювання успішності аспірантів

Форми проведення занять: лекції, семінари, практичні заняття. Організація роботи слухачів передбачає поняттєво-категоріальний масив з кожної теми, контрольні питання та самостійні завдання, роботу з науковою літературою, а також розв'язання проблемних ситуацій та дослідно-творчих завдань.

Поточний контроль: здійснюється на заняттях через індивідуальне і фронтальне усне опитування, бліц-опитування; письмові самостійні роботи (реферати, есе); поняттєві диктанти, ведення термінологічного словника; практичні, індивідуальні та самостійні завдання; робота зі схемами, науковими текстами, словниками; розв'язання психологічних задач; взаємоконтроль слухачів у парах і групах; самоконтроль тощо.

Для оцінювання успішності здобувачів очної та заочної форм навчання використовується рейтингова система, яка передбачає розподіл балів за виконання всіх запланованих видів робіт. При цьому максимальна кількість балів при умові бездоганного виконання дорівнює 100.

У табл. 4.1 та табл. 4.2 наведено накопичувальну рейтингову систему оцінювання знань здобувачів очної та заочної форм навчання.

Таблиця 4.1 Накопичувальна рейтингова система поточного оцінювання знань здобувачів очної форми навчання

Елементи навчальної діяльності	Кількість занять	Максимальний бал за вид роботи	Всього за семестр, бали
Опрацювання контрольних питань тем лекцій	14	4	56
Виконання практичних робіт	7	4	28
Виконання індивідуального завдання на платформі LMS Moodle		8	8
Виконання підсумкової залікової роботи на платформі LMS Moodle		8	8
Всього максимум за семестр			100

Таблиця 4.2 Накопичувальна рейтингова система поточного оцінювання знань здобувачів заочної форми навчання

Елементи навчальної діяльності	Кількість занять	Максимальний бал за вид роботи	Всього за семестр, бали
Опрацювання контрольних питань тем лекцій	3	10	30
Виконання практичних робіт	3	10	30
Виконання індивідуального завдання на платформі LMS Moodle		20	20
Виконання підсумкової залікової роботи на платформі LMS Moodle		20	20
Всього максимум за семестр			100

Таблиця 4.3. Графік самостійної роботи за очною формою навчання

№ з/п	Вид самостійної роботи	Години	Термін виконання	Форма та метод контролю
1.	Підготовка до практичних занять	14	щотижнево	Усне та письмове опитування
2.	Підготовка теоретичних питань (у тому числі питання, відведені на самостійне опрацювання)	10	щотижнево	Теоретичні питання, практичні та ситуативні завдання
3.	Виконання реферату	14	І раз в семестр	Усний захист
4.	Підготовка до заліку	10	В кінці семестру	Тестові та практичні завдання
Разом		48	-	-

Таблиця 4.4. Графік самостійної роботи за заочною формою навчання

№ з/п	Вид самостійної роботи	Годин и	Термін виконання	Форма та метод контролю
1.	Підготовка до практичних занять	10	Згідно з розкладом	Усне та письмове опитування
2.	Підготовка теоретичних питань (у тому числі питань, відведених на самостійне опрацювання)	12	Згідно з розкладом	Захист завдань під час практичних та індивідуальних занять
3.	Написання реферату	12	І раз у семестр	Усний захист
4.	Підготовка презентації	12		Виступ та обговорення на практичних заняттях
5.	Доповнення основного лекційного матеріалу стислим конспектом з використанням рекомендованої літератури	12	Згідно з розкладом	Стислий конспект та його представлення
6.	Виконання завдань на платформі LMS Moodle	10	Відповідно до тематичного плану	Завдання теоретико-практичного характеру
7.	Підготовка до заліку	10	Протягом семестру	Тестові та практичні завдання
Разом		78	-	-

Одним із елементів оцінювання навчальної діяльності є **опрацювання контрольних питань тем курсу (програмою передбачено 10 тем)**, що дозволяють визначити рівень засвоєння здобувачами теоретичних основ. Якість виконання завдань здобувачами оцінюється за такими критеріями: правильна відповідь на теоретичне питання оцінюється від 0 до 4 балів:

- за повне розкриття теоретичного матеріалу – 4 бали;
- за неповне розкриття теоретичного матеріалу – 3 бали;
- за неповне і неточне розкриття теоретичного матеріалу - 2 бали;
- за неповне, неточне розкриття теоретичного матеріалу - 1 бал.

Наступним елементом оцінювання навчальної діяльності є **виконання практичних робіт**. Для здобувачів очної форми навчання передбачено виконання 7 робіт на практичних заняттях, які оцінюються від 0 до 4 балів:

- за правильне розв'язання практичного завдання з наданням повної відповіді – 4 бали;

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням неповної відповіді – 3 бали;

за розв'язання практичного завдання з помилками та з наданням неповної відповіді - 2 бали;

за розв'язання практичного завдання з помилками та без надання відповіді - 1 бал.

Для здобувачів заочної форми навчання передбачено виконання 3 робіт на практичних заняттях, які оцінюються від 0 до 10 балів:

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням повної відповіді – 9-10 балів;

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням неповної відповіді – 7-8 балів;

за розв'язання практичного завдання з помилками та з наданням неповної відповіді – 4-5 балів;

за розв'язання практичного завдання з помилками та без надання відповіді – 1-3 бали.

Самостійна робота здобувача є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи. Відображає засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування самостійності, як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасної моделі науковця. Видом самостійної роботи аспірантів є **виконання індивідуального завдання**, яке відображає теоретичні і практичні знання, і може дати максимально 8 балів для здобувачів очної форми навчання та 20 балів для здобувачів заочної форми навчання при найвищій якості виконання. При зниженні якості індивідуального завдання знижується і загальна сума балів, що наводиться у табл. 4.5 та 4.6.

Таблиця 4.5. Розподіл балів оцінки індивідуального завдання для здобувачів очної форми навчання за показниками

Кількість балів за показник						Всього балів за індивідуальне завдання
Своєчасність виконання		Своєчасність захисту		Самостійність підготовки	Повнота викладення інформації	
вчасно	невчасно	вчасно	невчасно			
2	1	1	0	3	2	8

Таблиця 4.6. Розподіл балів оцінки індивідуального завдання для здобувачів заочної форми навчання за показниками

Кількість балів за показник						Всього балів за індивідуальне завдання
Своєчасність виконання		Своєчасність захисту		Самостійність підготовки	Повнота викладення інформації	
вчасно	невчасно	вчасно	невчасно			
2	1	2	1	10	6	20

Оцінювання виконання індивідуального завдання ведеться за наступними показниками: 1. Своєчасність виконання (відповідно до графіка). 2. Своєчасність захисту (відповідно до графіка). 3. Самостійність виконання (в тому числі оцінка на наявність або відсутність плагіату). 4. Повнота викладення інформації. Кожний із згаданих показників оцінюється певною кількістю балів, а оцінка всієї роботи – це сума балів за кожний з показників.

Наступною складовою комплексної оцінки є *виконання підсумкової залікової роботи на платформі LMS Moodle*. Загальна сума отриманих балів визначається пропорційно до якості виконаних завдань.

5. Засоби діагностики та питання для проведення підсумкового контролю знань аспірантів

1. Етика вченого як галузь етичного знання.
2. Поняття науки і наукової діяльності вченого.
3. Сутність та значення етики вченого. Основні етичні проблеми та перепони у наукових дослідженнях.
4. Основні моральні якості вченого.
5. Моральний вибір та свобода вченого.
6. Моральні права і обов'язки вченого.
7. Моральна справедливість та відповідальність вченого у сучасному світі.
8. Проблеми аморальності вченого.
9. Етико-правове регулювання наукових досліджень.
10. Міжнародне законодавство в сфері наукових досліджень.
11. Інтелектуальна власність та її етико-правовий аспект.
12. Законодавство України в галузі наукової та освітньої діяльності.
13. Моральність вченого та його специфіка.
14. Моральні цінності вченого.
15. Етичні конфлікти в науково-дослідницькій діяльності.
16. Честь, гідність, повага в науковій справі.
17. Етико-естетичний аспект діяльності вченого.
18. Етикет в науковій діяльності.
19. Естетизація дослідної роботи та її результатів.
20. Специфіка публічності персони вченого.
21. Актуальні проблеми етики науковця.
22. Моральні заборони в науці.
23. Суспільна реакція на наукову діяльність та її результати.
24. Етичний аспект ефективності діяльності вченого.
25. Специфіка взаємовідносин у науковому співтоваристві

Теми для рефератів, доповідей, презентацій

1. Моральні цінності у сучасному українському суспільстві.
2. Структурні елементи професійної етики та їх взаємозв'язок.
3. Професійна етика як важливий елемент структури професійної діяльності.
4. Професійна етика як теорія та практика.
5. Професійна етика та інші науки про мораль.
6. Методологічні принципи професійної етики.
7. Значення професійної етики для сучасної освіти.
8. Обов'язок та відповідальність у теорії та життєвому досвіді людини.
9. Професійна етика професіонала: її рівень та критерії оцінювання.
10. Тенденції розвитку професійної етики в сучасному суспільстві.
11. Професійна солідарність і корпоративність у світлі професійної етики.
12. Переконавання. Переконаність. Ідеал.
13. Перепони взаєморозуміння в науковому товаристві.
14. Конфлікт авторитетів в науці.
15. Психологічний портрет «ідеального» науковця.
16. Місце та роль Кодексів честі у професійній та науковій діяльності вищих навчальних закладів.

6. Рекомендована література

Основна

1. Бралатан В. П. Професійна етика : навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. К. : Центр учбової літератури, 2011. 251 с.
2. Василевська Т. Е. Етичні аспекти взаємовідносин між колегами у професійних колективах державних службовців: Зб. наук. праць / За заг. ред. В.І.Князева. Вип. 2. К., 2004.
3. Гасюк Л. М. Етика в українському вимірі // Вісник Черкаського державного університету: Психолого-педагогічні науки. 2000. Випуск 18. С. 23–28.
5. Ляшкевич А. І. Психологічний вплив інформаційного середовища на людину в сучасному суспільстві. Modernization of educational system: world trends and national peculiarities: Conference Proceeding (February 23-rd, Kaunas). Kaunas: zdevnieciba «Baltija Publishing». 2018. P. 136–139.
6. Малахов В. А. Етика : Курс лекцій : Навчальний посібник. К. : Либідь, 2001. 384 с.
7. Малахов В. А. Етика спілкування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Либідь, 2006. 386 с.
8. Мовчан В. С. Етика: Навчальний посібник. – 3-тє вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 412 с.
9. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Кондор, 2008. 354 с.
10. Тофтул М. Г. Етика: Підручник. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І .Франка, 2011. 448 с.
11. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування: Навчальний посібник. 6-тє вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 336 с.
12. Шеломенцев В. М. Етикет і сучасна культура спілкування. К. : Лібра, 2003. 424 с.

Додаткова

14. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. К. : Лібра, 2001. 400 с.
15. Ляшкевич А., Кравченко О., Букіна І. Мовний аспект формування професійної субкультури. «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» (Категорія «Б»). Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2021. № 40 (том 2). С. 233-238.
16. Малахов В. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник / В. Малахов. К.: Либідь, 2006. 384 с.
18. Попович М. Бути людиною. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2001. 223 с.
19. Словник з етики. К., Либідь, 2000. 191 с.
20. Філософський енциклопедичний словник. К. : Вид-во КНУ, 2000. 879с.

Збірники наукових праць, енциклопедії, словники

21. Гасюк Л. М. До проблеми визначення сутності поняття «професійна етика» // Теоретичні питання освіти та виховання : Збірник наукових праць. 2001. Випуск 14. С.100–102.
22. Малахов В. А., Мулярчук Є. І., Жулай В. Д., Савельєва М. Ю. Цивілізаційні виміри моральності: Зміна парадигм / НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. К.: Наукова думка, 2007. 676 с.
23. Повна енциклопедія етикету / О. Кривошей (авт.-уклад.). — Донецьк: Глорія Трейд, 2010. 384с.

24. Честь, гідність та ділова репутація: можливості захисту: Збірник нормативних актів / С. А. Менюк (упоряд.). К. : Оріяни, 1998. 146 с.

25. Етнос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т. Г., Єрмоленко А. М., Кисельова О. О. та ін. К. : Вид. ПАРАПАН, 2004. 200 с.

26. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність. Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.

27. Ляшкевич А. Підвищення рівня ефективності спілкування в умовах війни шляхом застосування спеціальних методик. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. 368 с. С. 191-194. https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_UDU.pdf

28. Ляшкевич А., Бабишена М., Биков А. Особливості проектування освітнього процесу в закладах вищої освіти в контексті цифровізації // Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Педагогіка». № 6 (36) 2025. С. 1049-1060. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/25409>

29. Ляшкевич А. Підвищення рівня ефективності спілкування в умовах війни шляхом застосування спеціальних методик. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 368 с. С. 191-194. https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_UDU.pdf